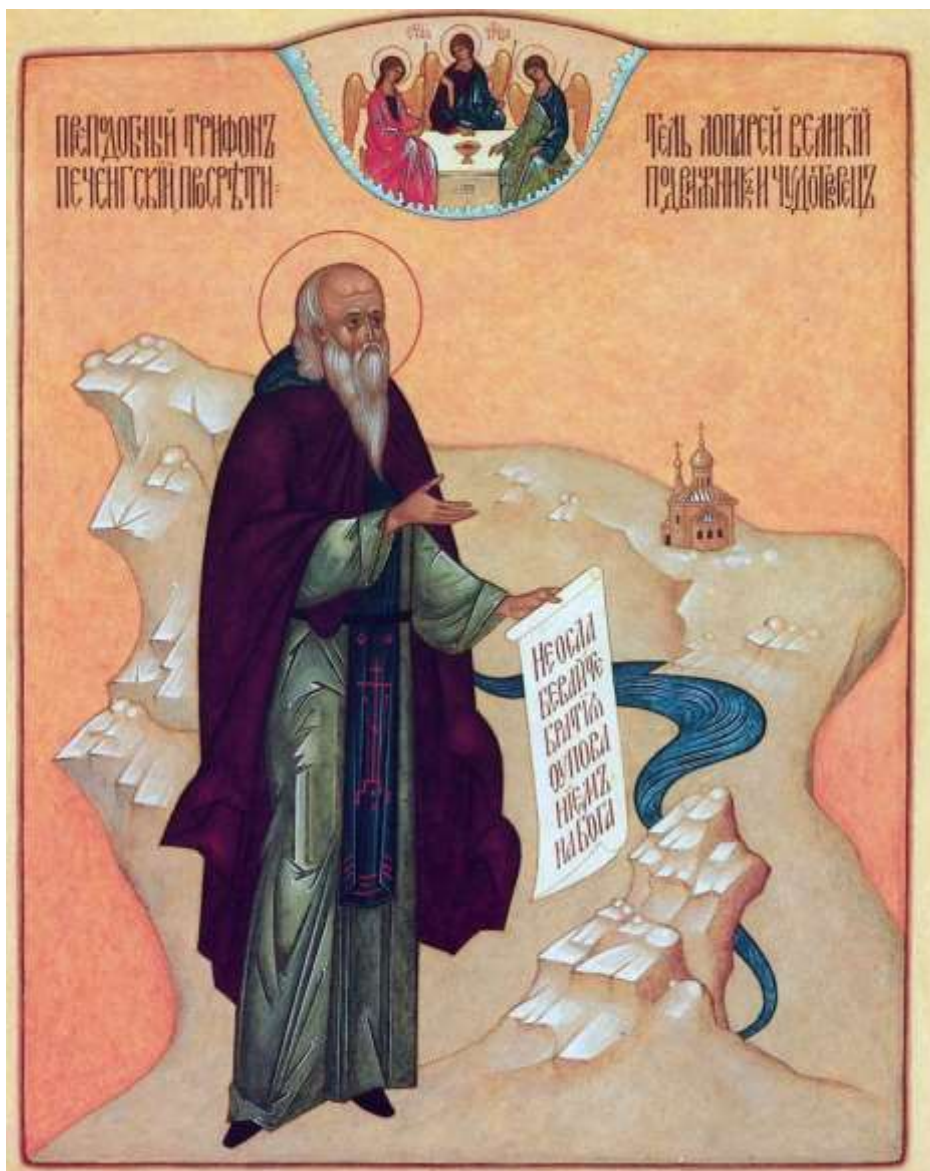

Grenselandets helgen

Minnet om hellige Trifon av Petsjenga lever videre gjennom en rekke stedsnavn i Sør-Varanger. I dag får han også en 690 meter lang tunnel oppkalt etter seg.

*Caroline Serck-Hanssen
Forfatter og kulturformidler*

Vårt Land 29 sept 2017

I dag velsignes ferdselsåren mellom Norge og Russland gjennom en felleskirkelig seremoni ledet av biskopen i Nord-Hålogaland og metropolitten av Murmansk.

Markeringen er unik i norsk veihistorie og understreker områdets spesielle historie. For den oppgraderte E105 utgjør ikke bare et bindeledd mellom to stater, men også mellom ortodoks og protestantisk kristendom.

Men hvem var denne myteomspunne skikkelsen som har gitt navn til tunellen?

Skoltesamenes apostel. Den russiske munken Trifon (cirka 1495–1583) har satt varige spor etter seg i grenseområdet mellom Norge, Russland og Finland. Han virket som misjonær blant skoltesamene, grunnla Treenighetsklosteret i Petsjenga i 1533 og bygget den første kirken i Boris Gleb i 1565. Det blir gjerne hevdet at han også oppførte det vesle St. Georgskapellet i Neiden, men bygningen som står der i dag er neppe mer enn 200 år gammel. Imidlertid er det mye som taler for at det første ortodokse kapellet i Neiden ble reist i Trifons tid.

Allerede mens han levde, ble Trifon av mange betraktet som en hellig mann. Omkring 1650 ble han kanonisert av den ortodokse kirken i Russland. Få konkrete detaljer fra Trifons liv er kjent. Den fremste kilden er hans *vita*, den offisielle, kirkelige helgenbiografien.

Den nederlandske handelsmannen, diplomaten og kartografen Simon van Salingen utfyller bildet. Han foretok en rekke reiser til Kolahalvøya fra midten av 1560-årene, og var ofte innom Petsjengafjorden der klosteret lå.

I tillegg er den fromme munken fremstilt som en slags superhelt i en rekke fantasifulle skoltesamiske eventyr og sagn.

Den angrende røveren. I henhold til Trifons *vita* var han født og oppvokst nær Torzjok, en provinsby i nærheten av den større byen Tver i det sentrale Russland. Trifon kjente tidlig en sterk lengsel etter den uberørte naturen, og en dag fikk han en befaling fra Jesus om å oppsøke «et tørstende land» i ødemarken.

Van Salingen derimot, fikk høre en langt mer dramatisk versjon: Trifon søkte seg lengst mot nord for å gjøre bot for sine store synder: Munken hadde i sine unge år vært «en voldelig krigsmann mot sine fiender, og hadde også overfalt og plyndret mange mennesker i grensetraktene, og mye blod hadde han utgytt, hvilket han angret og beklaget inderlig».

Forfulgt av samiske sjamaner. Trifon slo seg ned som eneboer i den frodige Petsjengadalen vest på Kolahalvøya, som fra gammelt av var skoltesamenes land. Tradisjonen tidfester hans ankomst til året 1524. Trifon nærmet seg lokalbefolkningen ved å snakke om handel, men snart blandet han det kristne budskapet inn i samtale. Dette ble dårlig mottatt til å begynne med.

Nykommeren skal særlig ha provosert *noaidene*, de samiske sjamanene. Det gikk så langt at noaidene truet Trifon med døden, slik at han måtte søke tilflukt. På vestsiden av Bøkfjorden, like nord for den nye tunnelåpningen, finnes den vesle Trifonhulen der han skal ha gjemt seg for sine forfølgere.

Petsjengklosteret blir grunnlagt. Omkring 1530 reiste Trifon sørover til storbyen Novgorod hvor han oppsøkte erkebiskop Makarij med bønn om støtte til sitt misjonsarbeid. Han vendte hjem igjen med et velsignelsesbrev og et arbeidslag av tømmermenn som oppførte en ordentlig kirke.

Tre år senere møtte Trifon tilfeldigvis en prest i bosettingen Kola som kunne vigsle den. Den lærde munken Ilija var blitt utsendt av erkebiskop Makarij som misjonær til Murmankysten. Nå sørget han for å døpe de samene som Trifon hadde greid å omvende. Selv ble kirkens grunnlegger iført munkekutten.

Trifon ble aldri verken prest eller abbed for Petsjengaklosteret. Grunnen kan ha vært at han hadde mange menneskeliv på samvittigheten, og dessuten ikke var tilstrekkelig lese- og skrivekyndig.

Rett til land og vann. I et gavebrev fra 1556 skal tsar Ivan den grusomme angivelig ha gitt munkesamfunnet retten til land og vann fra Neiden i vest til Urafjorden øst for Fiskerhalvøya. Klosterets økonomiske grunnlag var dermed sikret, mens den samiske urbefolkningen ble fratatt sine gamle fiskerettigheter.

Fra nå av var de nærmest for livegne å regne. Dokumentet tok heller ikke hensyn til at den - russiske råderetten over disse svære landområdene faktisk var høyst omstridt. Både Danmark-Norge og Russland skattla samene i det såkalte fellesdistriktet og gjorde krav på området der Petsjengaklosteret lå.

Man kan saktens spørre seg hvor det ble av Trifons opprinnelige intensjon midt oppi klosterets hektiske forretningsvirksomhet og eventyrlige økonomiske vekst.

Kildene er samstemte i at grunnleggeren var en oppriktig sjel som søkte til ødemarken for å «arbeide på sin frelse» i pakt med den ortodokse kirkens strenge asketiske idealer. Helgenvitaet forteller at grunnleggeren på sine eldre dager søkte tilbake til ensomheten for å kunne be uforstyrret. Han døde i sitt 88. år og ble begravet ved klosterets første kirke.

Brobyggeren Trifon. Fra å være et grensepolitisk redskap i tsarens hånd, er Trifon i vår tid blitt et samlingsmerke som forener ortodokse troende i Barentsregionen: samer, russere, finner og nordmenn.

Både Kirkenes, Nikel, Murmansk, og de skoltesamiske grendene Severtijärvi og Nellim i Nord-Finland har ortodokse kirker som er oppkalt etter Trifon. Stadig flere russere fra Kolahalvøya drar på pilegrimsreise til helgenens antatte gravsted i det nylig gjenreiste Petsjengaklosteret.

Trifon-arven har vist seg å være forbløffende livskraftig og virksom på tvers av århundrer, landegrensener og kulturelle skillelinjer.

Kronikkforfatteren er aktuell med boken *Helgen i grenseland – arven fra Trifon av Petsjenga* (Orkana forlag, 2017).